

نقش زنان در دفاع مقدس

فاطمه فرهادیان^۱ - طهر صفری^۲

چکیده

زنان همواره نقش پر رنگی در اتفاقات تاریخ داشته اند و عواملی بس اثر گذار در جامعه خود بوده اند و در هر حادثه تاریخی ماندگار کم یا بیش با مشارکت زنان شکل گرفته است در دفاع مقدس و جنگ هشت ساله ایران و عراق هم از این قاعده مستثنی نبوده و به عنوان عواملی بسیار موثر نقش خود را به درستی ایفا کرده اند آنچه در مطلب جمع آوری شده به آن پرداخته می شود بررسی نقش زنان در حین دفاع مقدس و پس از آن و نیز بیان فعالیت آنان در پشت جبهه و میدان نبرد در طول هشت سال دفاع مقدس است در این پژوهش می خوانیم که در حین جنگ چه رشادت هایی از بانوان مشاهده شده بانوانی که هم اسلحه به دست جنگیده اند هم مادرانه بیمارداری کرده اند و با از خودگذشتگی مال خود را بخشیده اند و دعای خود را به سلامتی رزمندگان اختصاص داده اند و از زندگی خود کاسته و به پشتیبانی و حمایت از جوانان پرداخته اند .

پس از آن مشاهده می کنیم که خاطرات جنگ هنوز در یادها جاری است چرا که روایتگران مهربانی آنان را از دید یک زن نقل می کنند .

کلید واژه : جنگ تحمیلی، دفاع مقدس، نقش زنان

^۱ مدرس و پژوهشگر

^۲ طلبه سطح ۳ مدرسه علمیه تخصصی اهل البیت (ع)

مقدمه

دفاع مقدس جلوه گاه ایثار و مقاومت و کارگاه انسان سازی و جایگاه اولین ها و معجزه های بسیاری بود که پس از گذشت بیست و چند سال هنوز هم آثار آن باقی و یاد آن جاری و ساری است .

یکی از نقاط درخشان دفاع مقدس که همچون ستاره ای در آسمان ایستادگی می درخشد حضور پر رنگ زنان پایدار این سرزمین است که چه حین جنگ و چه پس از آن و چه در خط مقدم و چه در پشت جبهه ها نقش آفرینی کرده و سنگینی جنگ و دفاع را با تمام وجود حس کرده اند و کارهایی انجام داده اند که همگان را انگشت به دهان گذاشته است . از آشپزی و بسته بندی مواد غذایی و دوخت و دوز در پشت جبهه گرفته تا به دست گرفتن سلاح و جنگیدن با دشمن ، که در پرتو آن پیروزی حاصل شد و این حماسه ها هنوز هم ادامه دارد و آنان با بازخوانی روایت جنگ و زنده کردن یاد دفاع از ارزش ها نسل امروز را برای دفاع و پشتیبانی در جنگ نامرئی آماده می کنند . آنچه پرداختن به موضوع نقش زنان در دفاع مقدس را ضروری می سازد بیان این نکته است که اگر چه زنان یکی از پایه های دفاع و از ارکان اساسی مقاومت و دوران هشت ساله جنگ بوده اند اما همچنان عفت خود را حفظ کرده و با وجود انجام دشوارترین کارها و مردانه ترین آنها همچنان لطافت زنانه و دل رحمی و نرمخویی خود را حفظ کرده و تنها هنگام نیاز از خود سختی نشان داده اند و هیچگاه اصلی ترین نقش خود یعنی مادری و همسری و در یک کلام زن بودن خود را فراموش نکرده اند و همچنان منبع لطافت اهل خود بوده اند و این همان چیزی است که به دلیل گسترش فرهنگ غربی از برخی بانوان گرفته شده به گونه ای که عفت و ظرافت را ضعف دانسته و به دنبال کارهای سخت

و بیرون از خانه هستند تا جایی که اهمیت نقش مادری و همسری و دلسوزی را فراموش کرده اند و نیز درخشیدن و بزرگی را در همشکل شدن به هنر پیشه گان می دانند .

ضرورت دیگر بیان این موضوع فراموش شدن درخشش زنان در جنگ تحمیلی است به گونه ای که هنگام یاد آوری دلاوری در جنگ و عوامل پیروزی بزرگانی همچون شهید خرازی ، شهید چمران و شهید همت در خاطر همگان تداعی می شوند و یادشان زنده می شود و گفته می شود اگر شهدا و رزمندگان فداکاری نمی کردند دفاع ما به پیروزی ما ختم نمی شد و در این بین کم تر کسی را می بینیم که بگوید اگر زنان این همت را به خرج نمی دادند و این امور را به عهده نمی گرفتند چه برسر جنگ می آمد از این خاطر بر آن شدیم گزیده ای از مهمترین کارهای آنان را در این نوشتار ذکر کنیم . در این مکتوب سعی شده است ابعاد مختلف فعالیت های بانوان در طول هشت سال دفاع مقدس ذکر شود تا منبعی باشد برای مراجعه علاقه مندان به این زمینه همچنین در فصل کوتاهی تفاوت جنگ و دفاع را ذکر کرده ایم و هدف از عبارت "دفاع مقدس" را برای خوانندگان تبیین کرده ایم و از آنجایی که در زمینه سینما و تلویزیون توجه کمتری به نقش بانوان در جنگ شده و بیشتر فیلم های ساخته شده بر محور مردان می چرخد این نوشتار می تواند منبع مناسبی برای تهیه فیلم و سریال هایی با مضمون دفاع مقدس باشد همچنین تحقیق جمع آوری شده می تواند آغازی برای نگارش کتاب هایی با همین مضمون باشد و در سازمان حفظ و نشر آثار دفاع مقدس به عنوان یکی از منابع مربوط در دسترس عموم قرار گیرید و هدف از این کار توجه بیشتر به توانایی های بانوان در فعالیت های متفاوت و شناساندن توان دفاعی ، رزمی ، عاطفی و سیاسی بانوان و به عنوان اعتراضی برای کم کاری در شناسایی و معرفی بانوان رزمنده ، جانباز ، آزاده ، شهید و فداکار دفاع مقدس است . در رابطه با موضوع زنان و دفاع مقدس مقالاتی همچون: « بررسی ابعاد فقهی نقش زنان در پشتیبانی دفاع مقدس » از مهدیه بابایی تبار و مقاله ی «مقایسه سبک های زندگی زنان در عرصه های اجتماعی با تاکید بر نقش زنان در انقلاب اسلامی و دفاع مقدس» از اعظم خطیبی و نیز مقاله «نقش زنان در

دفاع مقدس و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در آینه شعر» به قلم زهرا زارعی نگارش یافته که هر کدام به نکاتی در این زمینه اشاره کرده اند، این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و در صدد پاسخگویی به این سؤال است که زنان در پیروزی دفاع مقدس چه نقشی داشتند؟

۲- مفهوم شناسی

۱-۲- دفاع : ۱- (مص ل.) از دستبرد دشمن حفظ کردن ۲- (مص م.) بازداشتن ، پس زدن ۳- (حق.) پاسخ طرق مقابل در هر دعوی ۴- (فق.) جنگی که مسلمانان با کافران کنند برای جلوگیری از حمله آنان (فرهنگ فارسی ، معین ، دکتر محمد ، ج ۲ ، ۱۳۸۴)

۲-۲- جنگ : جدال ، ستیزه ، نبرد ، داخل جنگ شدن (فرهنگ فارسی ، معین ، دکتر محمد ، ج ۲ ، ۱۳۸۴)

با توجه به معنای لغوی دفاع حضور کشورمان در جنگ به عنوان دفع تجاوز دشمنو جلوگیری از حمله آنان و ارائه پاسخی قاطع به حمله آنان بوده است از این رو مدت هشت سال جنگ به هشت سال دفاع مقدس معروف است و واژه مقدس از این رو بدان اضافه شده که این دفع تجاوز و مقابله با هدفی والا یعنی حفاظت از جان ، مال ، ناموس و هم میهنان ، هم نوعان و حفظ ارزش های اسلامی و دفاع از پایداری حکومت اسلامی صورت گرفت پس چه بهتر مقدس نامیده شود و هر جا کلمه جنگ به کار برده شده اس منظور جنگ تحمیلی است یعنی جنگی ناخواسته که ما تنها و تنها برای دفاع از خود و باورهای خود در آن حضور یافته ایم نه برای تجاوز و کشور گشایی از این رو عنوان تحقیق را نیز نقش زنان در دفاع مقدس نامیده ایم نه نقش زنان در جنگ .

زنان کوشش گران و جهادگران لطیف دفاع مقدس بوده اند و آنچه دراین نوشتار بدان پرداخته شده است بخشی از فعالیت ها و مشارکت هایی است که زنان در هنگامه جنگ انجام داده اند و تفکر

پرداختن به این موضوع از آنجا نشأت گرفت که کمتر کسانی بوده اند که جنگ را از نگاه زنان ببینند و به بررسی نقش آنان در جنگ بپردازند و نیز بدان جهت که بانوان امروزه ایران با انسانهایی از جنس خود آشنا شوند که گرچه بنا بر فطرت خود که اصل لطافت و دوری از خشونت است با هرگونه جنگی بیگانه اند با مشاهده نیاز آن روز به خطرناک ترین و دشوارترین صحنه ها وارد شده و به حماسه آفرینی های زنانه پرداختند ف در بخش دوم این مطلب به تفسیر و در حد توان به انواع فعالیت های بانوان در حین و پس از جنگ و نیز پشت جبهه ها پرداخته شده است اگرچه آنچه بیان شده است اندکی از همت بلند آنان و تنهی بخشی از مستندات جمع آوری شده از راویان آن ماجرا است .

فعالیت زنان حین جنگ

۱-۱ حضور در صحنه نبرد

با شروع جنگ تحمیلی و تجاوز عراق و با توجه به کمبود نیروی نظامی زنان همپای مردان وارد صحنه نبرد مستقیم شدند البته حضور زنان در جبهه نبرد با مخالفت های شدید از جانب نظامیان روبرو بود (نخعی، نقش زنان در حماسه خونین شهر)^۳، اما آنان توانستند مردان را قانع کنند که در این زمینه توانایی و جسارت لازم را دارند و می توانند در مواقع نیاز دست به اسلحه شوند. البته با توجه به تحرکات عراق و به دستور محمد جهان آرا چندی از بانوان قبل از جنگ آموزشهایی در زمینه نظامی دیده بودند اما بسیاری از آنها از چنین آموزشی برخوردار نبوده و بدون آموزش بسیار شجاعانه وارد صحنه شدند.

^۳. هادی ، نخعی ، "نقش زنان در حماسه خونین شهر" ارائه شده در نرم افزار زن و دفاع مقدس نسخه اول

نکته مهم آن است که با توجه به اینکه انقلاب اسلامی به تازگی شکل گرفته بود و هنوز زیر ساختهای لازم برای تشکیل یک نیروی نظامی مقتدر و منسجم ایجاد نشده بود و نیز با توجه به عدم آمادگی کشور برای مقابله با هرگونه تجاوز، در ابتدا دشمن با سرعت به پیشروی خود در تصاحب مرزها ادامه می داد که اگر حماسه زنان در این زمینه نبود قطعاً سرنوشت جنگ تغییر می کرد، چرا که بیشترین حضور زنان در جبهه نبرد مربوط به اوایل آغاز جنگ و چهل و پنج روز مقاومت خرمشهر و برای جلوگیری از سقوط شهر بوده است.

از همین رو به دلیل این که اخبار جنگ هنوز به صورت کامل در کشور پخش نشده بود و باتوجه به خیانت بنی صدر نیروی نظامی مرد بسیار اندک بود زنان این کمبود را جبران کرده وارد صحنه شدند و اسلحه به دست گرفته، دشمن را تار و مار کردند. خاطرات ثبت شده از «سیده زهرا حسینی و پروین حاجی شاه» بخشی از این حماسه ها را به تصویر کشیده است. بنا براین نباید تعجب کرد در این حین زنان بسیاری همچون مردان در راه دفاع از وطن شهید شده اند.

۱-۲- امداد رسانی و پرستاری

یکی از پر رنگترین جلوه های حضور زنان در جنگ ، فعالیت آنان به عنوان امداد گران و پرستاران است. با شروع جنگ تحمیلی و باتوجه به نیاز شدید جبهه ها به نیروی نظامی برای مقابله با دشمن ، نیاز به بانوان برای مداوای مجروحین و کمک های امدادی بیشتر شد.

تخلیه مجروحین از آمبولانس ها و خودروهای امداد رسان ، رسیدگی و درمان مجروحین از جمله فعالیت هایی است که در اکثر موارد به وسیله بانوان صورت می گرفت (میری، ۱۳۹۸). رسیدگی به مجروحین در ابتدا و روزهای نخستین جنگ در شهر هایی مثل آبادان و خرمشهر آغاز شد و پس از سقوط شهر ونیز پس از دامه جنگ در مرزها با فعالیت در بیمارستان های صحرایی ادامه یافت . همچنین پس از انتقال مجروحین به سایر شهرها ، در بیمارستان های آن نقاط نیز زنان اکثر فعالیت

های درمانی را انجام می دادند. علاوه بر درمان ، در بیمارستان ها کارهای دیگری از جمله آشپزی ، نظافت ، فعالیت در سردخانه ، شست و شوی لباس و ملحفه بیماران ، جلوگیری از هجوم مردم به داخل بیمارستان ، نگهبانی و پذیرش و... بر عهده زنان بوده است.(جمشیدی،حمیدی،۱۳۸۶)

اگر حضور آنان در آن سال ها نبود و یا کم رنگ تر بود تعداد شهدای جنگ رو به فزونی می گذاشت و خسارت های انسانی بسیاری بر کشور وارد می شد و یا اگر بیماران در مراحل اولیه در مان نمی شدند ، هزینه درمان آنان در مراحل بعدی بشدت سنگین شده و بار زیادی بر بیت المال وارد می ساخت.

علاوه بر این ها ، زنان در شناسایی شهدا ، عکس برداری و ثبت مشخصات آنها ، انتقال پیکرها و تدفین شهدا نقش داشته اند.

در آغاز جنگ با توجه به حضور خانواده ها در شهر های خرمشهر و آبادان و بمباران های گسترده که بخاطر آن تعداد شهدا و مجروحین رو به افزایش بود به تبع نیاز به بانوان به تشخیص پیکرها ، غسل ، کفن و تدفین شهدای زن بیشتر احساس شد . البته زنان در غسالخانه ها و قبرستان ها علاوه بر کفن و دفن ، نگهبانی از پیکر ها و جلوگیری از حمله حیوانات را نیز بر عهده داشتند همچنین کار ساختن تابوت و تخلیه اجساد را خود انجام می دادند و این عزیزان از جمله آخرین گروه های باقی مانده در شهر بوده و تنها هنگام سقوط شهر حاضر به خروج شدند.(اسلاملو،۱۳۹۴،ج ۱،ص ۱۸۱)

حال باید تصور کرد اگر این زنان از خود گذشتگی نمی کردند بر سر پیکرهای شهدا چه می آمد؟
مواجهه شدن با اجساد بی سر و دست و پاره پاره و پیکر های غیر قابل شناسایی و غیر قابل غسل کاری بس دشوار است که تنها از کسی که به کارش ایمان دارد بر می آید.

چه بسیار بانوانی که در این راه مجروح شده و یا جان خود را از دست داده اند برای مثال هنگام درمان مجروحان شیمیایی یا به شدت مبتلا به عوارض شیمیایی شده اند و یا جان خود را بر اثر عوامل شیمیایی از دست داده اند. (اسلاملو، همان، ج ۱، ص ۲۰۴)

زنان علی رغم روحیه لطف و حساس خود نه تنها با این صحنه های دلخراش روبرو شده اند بلکه حتی گاهی هفته ها و ماه ها از دیدن خانواده صرف نظر کرده ، تا به درمان رزمندگان بپردازند و گاه شب و روز بدون کوچک ترین استراحت کار کردند آیا نام این فعالیت ها را جز فداکاری می توان گذاشت؟

۳-۱- پشتیبانی و تدارکات

اما پررنگ ترین جلوه حضور زنان و نقش آنان حین جنگ نقش حمایتی آنان است به گونه ای که تصور پیروزی بدون حضور آنان مشکل است و اگر فرض کنیم که چنین حمایت و پشتیبانی همه جانبه و مستحکمی از جانب بانوان نبود ، قطعاً سرنوشت جنگ هم چیزی غیر از آنچه دیدیم می بود . در زمینه تدارکات می توان گفت بانوان هیچگونه محدودیتی را نمی پذیرفتند و هرکاری که در توان یک زن می تواند باشد ، را به نحو احسن انجام می رساندند و در آن زمان سنگر پشتیبانی به دست زنان اداره می شد که در اینجا به نمونه های اندکی از آن اشاره می کنیم :

۱-۳-۱- تهیه لباس

دوخت و دوز لباس های نظامی ، لباس های گرم ، لباس های زیر و جوراب و... همه به دست زنان انجام می شد (ماه پری، ۱۴۰۰، ج ۱، ص ۱۶۶) و این یکی از مهمترین کارهایی است که در آن زنان از

هنر زنانه استفاده می کردند همچنین به دلیل زخمی شدن نیروها و شلیک گلوله بسیاری از لباس ها نیاز به تعمیرات و شست و شو داشت که این تعمیرات هم پشت جبهه و به عهده زنان بود .

تعمیر پوتین ها نیز این گونه بود ، این نیاز جبهه ها باعث ایجاد کارگاه های تولیدی لباس شده بود که در آن بانوان نه برای رفع نیاز مالی که برای امنیت وطن لباس می دوختند ، لباس های دیگری که در این کارگاه ها تولید می شد لباس های ضد شیمیایی بود که با پارچه های خاص و با دوخت خاص تهیه می شد که بدلیل تحریم های بسیار امکان واردات آنها به کشور نزدیک به صفر بود از این رو زنان پس از فرا گیری فرایند تولید آن شروع به دوختن آنها کردند و باعث شد یکی از فواید جنگ ایجاد خود باوری در ایرانیان باشد .

۲-۳-۱-سلاح

نقل و انتقالات اسلحه ها و محافظت از انبار سلاح بر عهده بانوان بود همچنین سلاح های آسیب دیده برای تعمیرات به خارج از جبهه ارسال می شد و از آنجایی که کمبود سلاح به شدت احساس می شد بنابراین از دست دادن یک اسلحه بسیار نگران کننده و ناراحت کننده بود ، از این رو بانوان با تمام عشق ، ایمان و علاقه خود چگونگی تعمیر اسلحه را آموخته و به آن می پرداختند و پس از سالم سازی و پاک سازی دوباره آنها را به جبهه ارسال می کردند . علاوه بر آن ثبت نام مردم برای دریافت سلاح صدور کارت سلاح و تحویل اسلحه در برخی موارد با کمک زنان صورت می پذیرفت. یکی از ابتکارات و کارهای جالب بانوان ساخت بمب دستی با استفاده از رنده های صابون بود که نه خیلی گسترده اما انجام می شد .

۳-۳-۱-تهیه آذوقه

در حین جنگ هنگامی که مردان در جبهه ها با اتحاد می جنگیدند ، مساجد و حسینیه ها و حتی برخی از خانه ها در پشت جبهه جلوه گاه حضور متحدانه بانوان شده بود که برای بسته بندی آذوقه رزمندگان دور هم جمع می شدند و کمک های مردمی بسیار سازمان یافته و مرتب ، بسته بندی شده و در نهایت امانت به جبهه ها فرستاده می شد .

می توان گفت تمامی خوراکی ها اعم از آجیل ، کمپوت ، میوه ها و بسیاری از مواد مورد نیاز برای تهیه غذای گرم در این مراکز به دست زنان آماده شده و به جبهه ها ارسال می شد (نمایندگان ولی فقیه در سپاه، عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس ص ۸۰)

۴-۳-۱- دیگر فعالیت ها

نیک می دانیم بار دیگر از زنانی یاد کنیم که در خرمشهر و آبادان فعالیت داشتند .

برای مثال قبل از سقوط شهر و در پناهگاه مردم یعنی مسجد جامع ، کار سازماندهی جنگ زدگان ، تهیه آذوقه ، نگهبانی از آنها ، آب رسانی ، شست و شوی پتوها و... با همت زنان صورت می گرفت. همچنین بسیار بانوانی بوده اند که خانه های خود را پناهگاهی برای رزمندگان های سایر شهر ها قرار می دادند و سپس آنان را برای اعزام راهنمایی می کردند . نیز همانطور که گفته شد زنان قبل از تدفین شهدا از آنان عکس می گرفتند تا بعد ها برای تشخیص قبور شهدا از آنها استفاده شود . علاوه برآن عکاسی و خبرنگاری جنگ البته نه بسیار پر رنگ از جلوه های حضور آنان است (جمشیدی، حمیدی، تجربه زنانه از جنگ). گاهی اوقات تهیه زیر ساخت های سنگرها به دست بانوان صورت می گرفت . مهم آن است که نه سرمای ایلام و کردستان و نه گرمای اهواز و خرمشهر هیچکدام مانع فعالیت آنان نمی شد ، مدارک بسیاری در دست است که در برف شدید با ارتفاع زیاد آنگونه که حتی نیرو های نظامی را از حرکت باز می داشت مانع خدمت رسانی بانوان نشده است موارد یاد شده تنها گوشه ای از این فعالیت ها است .

با توجه به استفاده رژیم بعث عراق از زنان به عنوان ستون پنجم و نیز حمل اسلحه برای مقابله با چنین امری ورود زنان به این زمینه بسیار ضروری به نظر می‌رسد، برای مثال در ایست و بازرسی‌ها از بانوان کمک گرفته می‌شد و آنان بدون هیچگونه واژه‌ای از خطرهای احتمالی این مسئولیت خطیر را با شجاعت انجام می‌دادند چرا که زنان جاسوس عراقی به ویژه در کردستان اسلحه‌ها را در زیر لباس‌های محلی و قنداق کودکان پنهان می‌کردند از این رو بازرسی، دستگیری و انتقال آنها به دست بانوان انجام می‌شد (اسلاملو، ۱۳۹۴، ج ۱، ص ۲۱۵)

از طرف دیگر دانشجویان جوان در دانشکده حضرت زهرا (س) بصورت محرمانه نقشه‌های برجسته‌ای از مناطق جنگی تهیه می‌کردند^۱ و قبل از هر عملیات در اختیار فرماندهان جنگ قرار می‌دادند و همین نشان دهنده تاثیر فعالیت بانوان در پیروزی‌های بدست آمده رزمندگان است. (اسلاملو، همان، ج ۱، ص ۲۰۸)

۵-۱- حمایت مالی و عاطفی

در موارد بسیاری زنان تمام دارایی‌ها و طلا و جواهرات خویش را تقدیم رزمندگان و جبهه کردند (رحمانیان، نقش رزمی زنان در دفاع، ص ۱۰) این کمک‌ها هم شامل مواد خوراکی و لباس و پوشاک و هم شامل کمک‌های نقدی می‌شد که گره‌های بزرگی از مشکلات را باز می‌کرد.

در زمینه‌های عاطفی هم باید از سنگ تمام زنان در این حوزه سخن گفت چرا که زنان خدای مهر و عاطفه‌اند و در این برهه اگر مادران و همسران شهدا و صبر و بردباری آنان نبود سایر بانوان راضی به اعزام نزدیکانشان به جبهه‌ها نبودند، می‌توان فرض کرد با وجود تعداد شهدا در هر شهر و دیار

۱. نعیمة، اسلاملو، فرشته‌ها هم عاشق می‌شوند، موسسه فرهنگی هنری کاربردی خیبر، ۱۳۹۲ صفحه ۲۰۸

، اگر خانواده های آنان بجای صلابت و ایستادگی بی قراری در پیش می گرفتند چه بر سر آرامش مردم می آمد. (ماه پری، ۱۴۰۰، ج ۱، ص ۲۲۴)

همچنین مردان ایرانی با اطمینان تمام از خانه و کاشانه خود دور می شدند چرا که می دانستند همسران و مادران آنها به خوبی از عهده تربیت فرزندان و سامان دادن امور خانواده و نیز امنیت خانه و خانواده بر خواهند آمد از طرف دیگر حضور زنان در نقش های مختلف در جنگ این دلگرمی و این شجاعت را به مران می داد تا با استواری در مقابل دشمن ایستادگی کنند و این صلابت و مقاومت یک زن بود که خون غیرت مرد را به جوش می آورد و پیروزی را حاصل می کرد .

از طرف دیگر نامه های بسیاری از طرف با نوان ، فرزندان و دانش آموزان به رزمندگان می رسید که هم برای آنها دلگرمی ایجاد می کرد و هم عزم آنها را برای دفاع از فرزندان ایران جزم می کرد جا دارد اشاره کوتاهی به برگزاری مراسم دعا و روضه کنیم که در جبهه ها پیروزی و در خارج از آن امنیت را حاصل می کرد .

فعالیت زنان پس از جنگ

۱-۲-اسارت

با توجه به آنچه در رابطه با حضور زنان در عرصه های گوناگون بیان شد زنان هم همچون هر مردی که در جنگ حضور داشت و امکان اسارت برایش ممکن بود ، در بند اسارت عراقیان گرفتار شدند ، اما خاطرات ثبت شده از این بانوان نشان دهنده این است که آنان ادامه حضور غیرتمندانه خود را در خارج از آب و خاک و در شرایطی سخت تر از حین جنگ به خوبی به پایان رساندند چرا که این آثار بر جای مانده همه گویای ان است که نه تنها به خاطر ضعف جسمانی خود از نظامیان عراقی

نهراسیدند بلکه هیچگونه همکاری با آنها نداشتند و سخنی از آنچه می دانستند به میان نیاوردند و در نهایت شجاعت و سلابت با حفظ عفت و حجاب اسلامی سالهای اسارت را با سربلندی تمام به پایان رساندن و به دشمن نشان دادند که چه کسانی و چگونه در مقابلشان حضور دارند و از چه کسانی ضربه خورده اند ، حتی در خاطرات برخی می خوانیم که حاضر بودند با چشمان بسته به وسیله باتوم راهنمایی شوند اما اجازه ندهند که برای جابجایی سربازان عراقی به آنها دست بزنند و اگر چه شکنجه ها و توهین های بسیاری بر آنها وارد می شد اما لحظه ای به ایمان و هدف متعالی خود شک نکردند و در این جبهه هم پیروز و سر بلند بیرون آمدند .(آباد،ج ۱،نسخه صوتی)

۲-۲-روایتگری و حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس

بسیاری از کتاب ها و مصاحبه ها و آثار بر جای مانده و ثبت شده از دفاع مقدس به وسیله زنان جمع آوری شده است که با استقبال فراوان نسل امروز مواجه شده است از برجسته ترین این آثار می توان به (دا خاطرات سیده زهرا حسینی) اشاره کرد ، همچنین بسیاری از تصاویر ثبت شده به وسیله بانوان عکاس جمع آوری و در گنجینه های تصویری دفاع مقدس نگهداری می شود .

علاوه بر این خانواده های شهدا که جای ماندگان و تداعی کنندگان آنان هستند در هر شهر و کوی و برزنی با ایستادگی و ایمان خود یاد جنگ و دفاع را زنده نگاه می دارند حفظ آثار و ارزش های این برهه از تاریخ ایران از اهمیت بسیاری برخوردار است که بانوانی با روایتگری از آن حفاظت می کنند و آن را برای راهنمای نسل بعد به ودیعه می سپارند . (میری،بررسی نقش زنان در دفاع مقدس بر اساس خاطره نوشت یکشنبه آخر)

نتیجه گیری

زنان در هنگامه جنگ و پس از آن حماسه آفرینی زیادی کرده اند که به شرح زیر است :

آنان در زمان جنگ هم در میدان فعالیت هایی داشتند و هم در پشت جبهه ها به پشتیبانی پرداخته اند آنان در خط مقدم هم به صورت مستقیم در نبرد شرکت کرده اند و هم در امداد و نجات و امور پزشکی یاری رسانده اند .

در پشت جبهه ها لباس های رزمندگان را تعمیر کرده اند ، به بسته بندی مواد غذایی پرداخته اند و به تعمیر و پاکسازی اسلحه ها دست زده اند و مهم تر آنکه آرامش را در کوی و برزن هایی فراهم ساخته اند که مردانش حضور نداشتند و در دامن خود مرد جنگی پرورش داده و بسیاری دیگر پس از جنگ با ثبت خاطرات خود از آن همه ایستادگی ، تفکر آزادی را به همگان تفهیم نمودند و در پی تمامی این فعالیت ها نشان داده اند که زنان نه کسانی اند که بدون توجه به ضرورت روزگار به آشپزی و خانه داری بپردازند و نه کسانی اند که فقط به چگونگی لباس و جواهرات خود اهمیت دهند و بی خبر از همه جا به امور بیهوده بپردازند بلکه در بخش های حساس روزگار و در هنگام نیاز اصل وجودی خود را عقیفانه و عزتمندانه آشکار ساخته اند اگر چه نگارنده تمام توان خود را برای ارائه مطلبی مناسب به کار گرفته اما کمبودهایی نیز وجود دارد که نشأت گرفته از عدم دسترسی به تمام منابع موجود است و پیشنهاد می شود پژوهشگران محترم در حدتوان از منابع بیشتری استفاده کنند و تمامی موارد مشارکت بانوان را استخراج کنند .

فهرست منابع

کتاب ها

۱)آباد،معصومه، من زنده ام،نسخه صوتی،نرم افزار طاقچه

۲) اسلام لو ، نعیمه ، فرشته ها هم عاشق می شوند ، کرج ، موسسه فرهنگی هنری کاربردی خیبر ،
۱۳۹۴

۳) رئیسی ، رضا ، ستاره های بی نشان ، موسسه فرهنگی سماء ، قم ، ۱۳۸۲

۴) رحمانیان ، زهرا ، نقش رزمی زنان در دفاع ، سازمان تحقیقات خود کفایی بسیج ، بی تا

۵) فرجی ، محمد فایق ، آلاله های سرخ کردستان ، قم ، کمیته علمی ستاد اجرایی یادواره شهدای
زن استان کردستان ، ۱۳۷۹

۶) گیویان ، عصمت ، راز یاس های کبود ، تهران ، دبیرخانه کنگره بررسی نقش زنان در دفاع و امنیت
، ۱۳۷۶

۷) معین ، دکتر محمد ، فرهنگ فارسی ، تهران ، نشر رهیاب نوین هور ، ۱۳۸۴

۸) ماه پری ، نورالهدی ، مادر ایران ، تحقیق: سید محمد آل عمران ، نرگس اسکندری ، تهران ، راه یار ، ۱۴۰۰

۹) نمایندگان ولی فقیه در سپاه ، عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس ، تهران ، مرکز تحقیقات
اسلامی ، بی تا

مقالات

۱) نخعی ، بهراد ، "نقش زنان در حماسه خونین شهر ، بی تا"

۲) جمشیدی ، علامرضا ، حمیدی ، نفیسه ، «تجربه زنانه از جنگ» ، پژوهش زنان ، دوره ۵ ، شماره ۲ ، ۱۳۸۶

۳) میری ، ثمر ، «بررسی نقش زنان در دفاع مقدس بر اساس خاطره نوشت یکشنبه آخر خاطرات
معصومه رامهرمزی» ، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس ، دوره ۵ ، شماره ۲ ، ۱۳۹۸

نرم افزار

۱) زن و دفاع مقدس ، نیروی مقاومت سازمان بسیج جامعه زنان کشور

۲) نرم افزار طاقچه، شرکت خدمات هوشمند حصین همراه

پردیس، <https://taaghche.com/blog/>